

sahu výkladu o kardinálních znacích. Text se například omezuje na konstatování, že míry závislosti pro nominální znaky mají řadu nedostatků, že je problematické „používání různých měr závislosti množných kvalitativních znaků, protože je vůbec otázkou, zda má smysl se u takových znaků ptát na to, zda je jejich závislost silná či slabá.“ Sociolog se totiž nemůže vzdát rozboru nominálních znaků a musí hledat postupy, pokud možno algoritmizovatelné, které mohou být nástrojem tohoto rozboru. Statistická učebnice pro sociology by tedy měla podle našeho mínění obsahovat přehled možností, které se zde naskytují, i když s důrazným upozorněním na nesnáze s jejich interpretací. Jsme přesvědčeni, že i když je tvrzení autorů o jejich problematickosti naprosto oprávněné, budou se koeficienty pořadové korelace vypočtené z kontingenčních tabulek, Pearsonův normalizovaný koeficient kontingence, Cuprovův koeficient kontingence, známý test a korelace alternativ používat dále. Kniha by také získala, kdyby obsahovala třeba jen letmé poznámky o nových cestách, které se prozkoumávají, např. o Kruskal-Wallisově koeficientu, faktorové analýze aj.

Volba symboliky, která je ve statistické literatuře značně neustálená, je věcí autorů. Snad jen jedinou poznámku: čtenář může být poněkud dezorientován, je-li odhad parametru zapsaného jediným písmenem zapisován pomocí stříšky, např. π , odhad rozdílu pomocí pruhu, např. $(\pi_1 - \pi_2)$. Pruhu je však používáno na jiném místě v běžnějším významu pro označení průměru (4.6).

STRATEGIE SOCIOLOGICKÉHO VÝZKUMU

Pátá část (autorka Zuzana Perglerová) je věnována strategii sociologického výzkumu. Už samo zařazení této kapitoly do knihy o vybraných technikách sociologického výzkumu má velkou cenu: jedním ze základních příčin ztroskotání nebo neúspěchu či malé produktivity sociologických výzkumů u nás je neujasněná nebo špatná strategie. V rukověti určené pro praxi je tedy tento oddíl knihy velmi významný. Autorka přináší mnoho dobře použitelných informací. Systém výkladu na konkrétním příkladě je velmi instruktivní. I tento oddíl knihy však, stejně jako ostatní části, obrazí v sobě období, kdy vznikal: iniciální období „velko...“, jímž prošla i naše sociologie. Projevuje se to například ve volbě vzorového projektu, o který se výklad kvantitativní akce opírá. Tento projekt navrhuje výzkum čtenáře pro nakladatelství. Je rozvržen na tři roky, předpokládá spolupráci šťabů odborníků, náklady čtvrt miliónu korun a nasazení celé škály technik. Uvážíme-li, že doba nutná k publikaci výsledku takového šetření činí u nás nejméně dva roky, a vezmeme-li v úvahu okolnost, že „vzhledem ke komplexnosti sociologického výzkumu a ke složitosti zkoumaných společenských jevů lze změny lžít považovat za obvyklé...“¹² přináší kniha jako

modelovou situaci právě takovou strategií sociologického výzkumu, jež leží v kořenech malé produktivity některých jiných našich výzkumů. Přílišná rozsáhlost a velké plány působí, spolu s dynamikou našeho sociálního vývoje, že výsledky je možno formulovat a publikovat až po tolika letech, že zjištěná fakta už v sociální skutečnosti patří minulosti a podniknutá práce nepřináší očekávaný užitek. Jde-li o základní výzkum, zkoumaný jev nepodléhá tolik změnám v dynamice sociálního vývoje a je na místě koncipovat výzkum i v delším časovém období; hypotézy příkladu jsou však formulovány vesměs z hlediska aplikovaného průzkumu. Chápeme dobře míněnou snahu autorky naznačit zvoleným příkladem komplikovanost a náročnost empirických výzkumů; obáváme se však, že praxe při známém nedostatku kvalifikovaných sil přijme tento impuls deformovaně jako podporu existujících tendencí k velkopružkumům, zakládaným bez ohledu na sociologickou zralost dostupného personálu.

Jako celek je kniha dobře rozvržena a obsahuje vše podstatné. Základní pojetí výzkumu jako informačního procesu poskytl plodnou bázi k produktivní organizaci materiálu. Pro druhé vydání, jehož se kniha snad dočká, bude pravděpodobně účelné jisté zkrácení některých pasáží, jež přispěje i k jejich vyjasnění; autorům by také byla dána příležitost doplnit text tam, kde už tříletá výrobní lhůta znamená ochuzení o modernější postupy. Základní koncepce knihy, způsob výkladu i prezentované informace znamenají důležité obohacení literatury v tomto oboru a dávají nám podklad ke konstatování, že v principu bylo vytčeného cíle dosaženo: kniha má značnou naději, že se stane na řadu let standardní příručkou pro potřebu nejširší praxe. Je jisté škoda, že nevyšla už před třemi lety, kdy jí bylo nejpálčivěji zapotřebí; i dnes však znamená krok kupředu v rozvoji české sociologie. Může být jedním z činitelů, jenž učiní bezpředmětným jistý její komplex, totiž komplex technického diletantismu. Uvolní se tím síly k řešení otázek skutečně podstatných a vhodnoti se základní ctnost sociologa, totiž schopnost vidět problémy sociologicky a klást konkrétní otázky v sociologickém kontextu.

Miroslav Gregor
Ivo Možný

Jean Duvignaud, Introduction à la sociologie

Paris—Gallimard 1966, 185 s.

Problém sociologie a sociologií, obecného teoretického a metodologického základu a jeho konkrétního vyústění v analytickou a expertizní praxi jednotlivých sociologických oborů zůstává dosud otevřenou otázkou na téměř všech stupních sociologického bádání. „Je důležité“, říká nám k tomu J. Duvignaud, „aby se sociologický adept alespoň jednou v životě po dostatečně dlouhou dobu zabýval metodologickými a teoretickými problémy“ (s. 118),

jejichž řešení může jako jediné poskytnout tolik nezbytnou „kritickou a dialektickou formaci“ sociologa.

J. Duvignaud sám¹ tento vlastní požadavek splnil poněkud paradoxním způsobem svým *Úvodem do sociologie*, práci, o níž bylo několikrát napsáno, že je vším jiným než úvodem. Duvignaudova knížka však nároky svého titulu nepochybně plní, není to ovšem úvod do studia sociologie, syntetická vysokoškolská příručka, nýbrž uvedení do sociologie určitého typu, resp. úvod do vlastní sociologie Duvignaudovy. Autor, dosud známý jako sociolog divadla, zde totiž předkládá obecně sociologický koncept, který vychází ze speciálních poznatků a prvotní dílčí sociologické zkušenosti, aniž by nějak zvlášť zdůrazňoval jeho omezenost.

Práce má mnoho obsahových i formálních originálních francouzských znaků — shrneme-li je v pořadí, v jakém jsou uplatněny v recenzovaném díle, pak jde o akcentování souvislosti mezi zrozením sociologie a francouzskou revolucí (pojetí sociologie jako opožděné odpovědi na „výzvu“ reality); zvýšení prvořadého významu zkoumání sociální změny a tím i zkušenosti z velkých historických událostí, resp. „participace na společenských či civilizačních krizích“²; rozlišování sociologických úrovní, a typů, stratigrafické a typologické analýzy, a tedy i akcentování důležitosti etnologické a historické inspirace i explicitní delimitace těchto oborů vůči sociologii; a konečně filosofické, humanitní vyústění sociologie.

Duvignaud — ostatně jako většina francouzských sociologů zachovávajících myšlenkovou kontinuitu tohoto „národního vynálezu“ — se nepřestává zamýšlet nad příčinami vytvoření tohoto oboru, nad jeho vnitřní logikou a dynamikou, nad jeho funkcí ve společnosti a obecným smyslem — což vše jsou otázky, které musí nutně vyplynout z vykročení mimo vlastní sociologickou oblast, z historické a filosofické erudice, a v neposlední řadě i z vykročení mimo západní civilizaci, z vážného zažití zkušeností „třetího světa“, kterému i zde autor věnoval jednu partii a který se stává vlastním tématem jeho poslední, velmi originální a možná i poněkud bizarní práce³. Duvignaud tedy prokazuje klasické francouzské sociologické školení, které se přímo vztahuje k jeho učiteli G. Gurvitchovi a k autorovi, ze kterého Gurvitch především vycházel — k M. Maussovi.

Duvignaud vychází z Maussova konceptu „phénomène social total“, z představy živých a aktivních totalit, které samy orientují a strukturují vlastní bohatý a diferencovaný obsah. Tento koncept je nepochybně dosta-

tečně tvárný, aby vyhověl autorově požadavku: „... koncepty, kterých užíváme, jsou všechny stejně neschopné obejmout a redukovat nekonečnost, polyvalenci a permanentní tvořivost sociální zkušenosti“ (s. 106). Jak však má tomuto požadavku vyhovět vlastní Duvignaudův sociologický koncept (totální sociální fenomén je totiž předmětem zkoumání řady společenských věd), který je ústředním „operativním konceptem“ jeho sociologie a zároveň obecně sociologickou transkripcí jeho zkušenosti z dílčího sociologického oboru?

Sociální drama „zbavené veškeré tragickosti či patetickosti“, kvalitativně nová aplikace „divadelní metafory“ (R. Dahrendorf: *Homo sociologicus*) v sociologii, je „nejjednodušším prvkem inteligibility a jádrem každého empirického popisu každého praktického experimentu“ (s. 75). Jeho výsadní postavení vyplývá z toho, že drama představuje zároveň pozorovatelnou realitu i poznání, které se k ní vztahuje, je objektivní i vnímanou situací, znamená formu „chápanou v kontextu řady horizontů přístupných najednou pro analýzu a postupně pro účastníky: hodnotové systémy skupiny nebo »civilizace«, sledované cíle, vyjadřované potřeby, víry, ideologie“ (s. 76). Drama však také konstituuje konfliktní situaci, polemický celek a zároveň progresivní situaci, proces⁴.

Tento globalizující „operativní koncept“ však Duvignaud dokládá akcentováním jednoho aspektu společnosti — jejího aspektu ceremoniálního: „... bytí, má-li existovat, se musí reprezentovat, musí hrát svou existenci, aby se stalo konkrétní realitou“ (s. 91); kolektivní existence se realizuje tím, že se předvádí. Zde tedy autor zcela zbytečně navádí jednostranný výklad konceptu — příklady, které v této kontinuitě předkládá, ukazují jen na jeho slabost. Jakkoli významné jsou pro společnost události jako jsou volby, odchod do války, soudní stání, rodinné slavnosti, ceremonie a svátky primitivních společností, významné jakožto symboly nebo dílčí projevy hlubších sociálních procesů, nelze přece — to při čtení centrálních partií Duvignaudovy práce instinktivně cítíme — jimi vyčerpát relevantní stránky sociální reality. Jakkoli plodné je chápání sociálních jevů jako totalit reálného a inteligibilního, jako stratifikovaných celků pro pozorovatele a postupně vnímaných horizontů pro aktéry, tak jejich zúžení — byť zajímavé — na sociální ceremoniál nemůže být solidním základem obecně sociologické teorie, nehlédě ani k tomu, že autor tohoto konceptu neřeší otázku propojení těchto elementů, otázku struktury „sociálních dramát“ atd.

Duvignaudův centrální koncept tedy není

¹ J. Duvignaud se dosud především orientoval na sociologii umění — viz jeho práce *Sociologie du théâtre, essai sur les ombres collectives*, Paris — P. U. F. 1965; *L'acteur, esquisse d'une sociologie du comédien*, Paris-Gallimard 1965.

² Podobným způsobem se G. Gurvitch ve svém článku *Mon itinéraire intellectuel ou l'exclu de la horde* (*L'homme et la société* 1/1966) brání proti výtkám nedostatku empirických dat poukazem na bohatství osobních zkušeností z velkých historic-

kých přeměn, které zažil a které jsou pro sociologa prvotní, když už ne výhradní.

³ Chebika: *Etude sociologique*, Paris-Gallimard 1968, 360 s.

⁴ Duvignaud takto vytváří — zčásti možná i vědomě — paradoxní paralelu ke sžíravé kritice moderní společnosti právě jako „společnosti divadla“, společnosti, jež se pouze předvádí, jak ji praktikují nejradikálnější složky studentského hnutí (viz pamflet štrasburské „situacionistické internacionály“ *De la misère en milieu étudiant*, 1966).